

VEILEDER

M-417 | 2015

Innfallsporter

Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt

Innfallsporter

Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt

Utførende institusjon:

Miljødirektoratet

M-nummer:

M-417 | 2015

År:

2015

Sidetall:

34

Utgiver:

Miljødirektoratet

Forfatter:

Gaute Sønstebø

Tittel - norsk og engelsk:

Innfallsporter

4 emneord:

Besøksforvaltning, nasjonalpark, verneområde, innfallsport

4 subject words

Visitor management, national park, nature protected area, outdoor visitor service facility

Forside:

Foto: Glen Musk

Layout:

Guri Jermstad

Sammendrag – summary

Med bakgrunn i nasjonale mål og føringer for forvaltning av Norges nasjonalparker inneholder veilederen prinsipper som skal legges til grunn ved planlegging av innfallsporter, - fra analyse til realisering og drift. Retningslinjene vil bli lagt til grunn når Miljødirektoratet tildeler tilskudd til slike tiltak. Veilederen tar utgangspunkt i tilsvarende svensk satsing jf. rapporten «Riktlinjer før entreer till Sveriges Nationalparker»(2007).

Retningslinjene utvikles og utprøves i forbindelse med fire pilotprosjekter på besøksforvaltning i perioden 2014-2017. Retningslinjene blir evaluert og videreutviklet etter hvert som praktiske erfaringer høstes. Retningslinjene retter seg i første rekke mot nasjonalparkstyrer og verneområdeforvaltere på fastlands Norge, men vil ha nytteverdi for alle som sysler med besøksforvaltning uavhengig av vernestatus.

Innhold

Bruerveiledning.....	5
Sammendrag	6
1 Om innfallsporter	9
1.1 Begrepsbruk	9
1.1.1 Innfallsport	9
1.1.2 Informasjonspunkt	11
1.1.3 Startpunkt	11
1.1.4 Utkikkspunkt	11
1.2 Innfallsportens betydning	12
1.2.1 for besøkende	12
1.2.2 for forvaltningen	12
1.2.3 for verdiskaping	13
1.3 Forbilder og ambisjonsnivå.....	13
2 Retningslinjer og kvalitetskrav for utforming av innfallsporter til Norges nasjonalparker	15
2.1 Felles identitet – merket Norges nasjonalparker	15
2.2 Nasjonalparkens egen identitet	16
2.3 Plassering i landskapet.....	17
2.4 Organisering av innfallsporten	18
2.5 Arkitektonisk uttrykk.....	19
2.6 Innhold og tilbud til den besøkende	20
3 Sjekkliste prosjektering av innfallsport.....	23
Fase 1: AVKLARE RAMMER	24
Fase 2: MULIGHETSSTUDIE.....	25
Fase 3: FORPROSJEKT.....	26
Fase 4: DETALJPROSJEKT	27
Fase 5: BYGGING (anleggsfase).....	28
Fase 6: SKJØTSEL / DRIFT / VEDLIKEHOLD.....	28
4 Utdypende tekst	30
5 Litteratur.....	32

Jostedalsbreen nasjonalpark, Snønipa. Foto Anne Rudsengen

Brukerveiledning

Veilederen skal være et praktisk hjelpemiddel for forvaltningsmyndigheten for verneområder ved prosjektering av informasjonspunkt, startpunkt eller utkikkspunkt i en innfallsport. Det forutsettes at tiltakene har forankring i verneområdets forvaltningsplan og besøksstrategi. Veilederen er ikke et verktøy for å utrede, analysere og sette besøksstrategiske mål og tiltak, men skal være til hjelp og veiledning når forvaltningsmyndigheten som ansvarlig tiltakshaver gjennomfører prosjekterings- og byggeprosesser.

Kapittel 1. Om innfallsporter

Omførent begrepsbruk er viktig. Kapitlet inneholder begrepsavklaringer, informasjon om funksjonen til og betydningen av, innfallsporter med høy kvalitet mv. Gjennomgangen skal være til hjelp når forvaltningsmyndigheten skal beskrive og konkretisere et tiltak/prosjekt. (Trinn 1 og 2)

Kapittel 2. Kvalitetskravene

Inneholder retningslinjer som skal ligge til grunn når utformingen av innfallsporten planlegges og prosjekteres. Kvalitetskravene (jf. retningslinjene) vil være førende når konsulentoppdrag formuleres og settes ut. Videre er de prosjektleders og bevilgende myndighets sjekklister for kvalitetskontroll av plan- og tegningsgrunnlaget før innfallsporten bygges. (Trinn 2 - 7)

Kapittel 3. Sjekklister for prosjekteringsprosess

Detaljert gjennomgang av gjøremål og leveranser i prosessen fra plan- til driftsfase. Brukes som veiledning når prosjektplanen settes opp og som sjekklister underveis i prosessen. (Trinn 1 - 12)

Kapittel 4. Utdypende tekst

Utfyllende informasjon om ulike tema i kapittel 3

Figuren under viser de viktigste trinnene i prosessen fra tiltak i en besøksstrategi til realisert anlegg.

Sammendrag

Med mål om høy kvalitet på besøksforvaltningen skal prosjektering og utforming av innfallsporter til norske verneområder ivareta følgende hensyn;

Felles identitet – merket Norges nasjonalparker

Merkestrategi for Norges nasjonalparker legger føringer for den visuelle utformingen av for eksempel skilt og tavler, og stiller også kvalitetskrav til funksjonalitet, design og varighet til innretninger og infrastruktur som møter den besøkende. Det er et mål at den besøkende, uavhengig av hvilken nasjonalpark eller verneområde som besøkes, på samme måte skal ønskes velkommen og få en sterk opplevelse av verneområdets kvalitet og verneverdi.

Verneområdenes egenart

Alle områder har sin egenart. Denne egenarten skal sette sitt preg på, kunne gjenkjennes og legge rammen for utforming av den enkelte innfallsporst. De naturgitte forholdene ved innfallsporten, besøksgrunnlag og identifiserte brukergrupper setter ulike rammer for ønsket informasjon og service. Nasjonalparkens eller verneområdets egenart og særpreget skal være tydelig i formidling, materialvalg og design.

Plassering i landskapet

Ved prosjektering av innfallsporter skal tomt og terreng utnyttes på beste måte for å formidle nasjonalparken eller verneområdets naturverdier og verneformål. Terrengbehandling skal være nennsom for å minimere nødvendige inngrep. Gjennom å vektlegge presis terrengbehandling når infrastruktur og installasjoner innpasses i landskapet, skal sluttresultatet vise tydelig respekt for naturkvaliteter og naturopplevelse. Prinsippene for naturvennlig tilrettelegging skal legges til grunn (DN-håndbok 27-2006).

Organisering av innfallsporten

Den besøkende skal oppleve at innfallsporten er enkel å orientere seg i. Bevegelsen fra parkering og fram til starten av en sti som fører ut i nasjonalparken skal på en uanstrengt, logisk, praktisk og pedagogisk måte lede gjesten videre. Universell utforming skal vektlegges.

Arkitektonisk uttrykk

Anlegget skal framstå med en klar arkitektonisk grunnide og samtidig ivareta alle funksjonelle krav. Materialbruk, bestandighet, utførelse, detaljering mv skal være gjennomtenkt og holde høy kvalitet. Anlegget skal bygges med mål om å formidle, underbygge og forsterke naturopplevelsen og skal ikke overdøve eller framstå som en konkurrent til den.

Informasjon og øvrige tilbud

Informasjon som gis i anlegget skal være gjennomarbeidet og tilpasset definerte målgrupper. Besøksstrategien vil sette rammene for hva som er ønsket omfang av informasjon, og skal være avklart før prosjektering iverksettes. Føringer for visuell utforming og materialitet skal følges (jf. digital designmanual). Innhold og omfang av øvrige funksjoner avpasses etter naturforhold, besøksgrunnlag, besøksgrupper og erfaringer fra eksisterende bruk. Naturveiledning og aktivisering av besøkende prioriteres. Behovet for parkeringsareal, oppholdssoner, toalettløsning, natursti/nærtursti, bål plass/leirplass og søppelhåndtering mv. vurderes.

Illustrasjon: Snøhetta

Adferd og holdninger påvirkes av omgivelsene. Høy kvalitet på tilrettelegging i regi av verneområdeforvaltningen understreker verneområdenes status og viktighet. Respekten for det fineste vi har styrkes samtidig som den besøkende opplever å være ønsket velkommen.

Det nye merket for Norges nasjonalparker, med tilhørende visuell profil, er vårt kvalitetsmerke! Kapittel 2 og 3 i denne veilederen har som mål å bidra til smart planlegging, gode resultater og et sterkt og synlig merke.

Trollstigen landskapsvernområde, Reinheimen. Foto: Odd Harald Selboskar, GEOphoto.no

1 Om innfallsporter

1.1 Begrepsbruk

1.1.1 Innfallspport

Tradisjonelt har begrepet innfallspport vært brukt om det stedet hvor den besøkende setter fra seg bilen og legger ut på tur. Med ønske om en mer presis, fleksibel og helhetlig besøksforvaltning ser Miljødirektoratet behov for at begrepet innfallspport får et bredere innhold enn tilrettelegging som forutsetter stitilknytning og vandring inn i verneområdet. Møtet med et verneområde kan også bestå av andre opplevelser. Informasjon, utsikt eller aktiviteter i randsonen kan i mange tilfeller utgjøre en fullverdig innfallspport og være et godt tilbud til den besøkende.

I det videre brukes derfor *innfallspport* om summen av utendørs tilrettelegging som møter og kanalisierer besøkende fram til en opplevelse av hele eller deler av verneområdet. En innfallspport kan inneholde ett eller flere tilretteleggingstiltak i regi av forvaltningsmyndigheten. Tiltakene kan, avhengig av funksjon og innhold, deles inn i tre kategorier/ nivåer av anlegg: **utkikkspunkt**, **startpunkt** og **informasjonspunkt**.

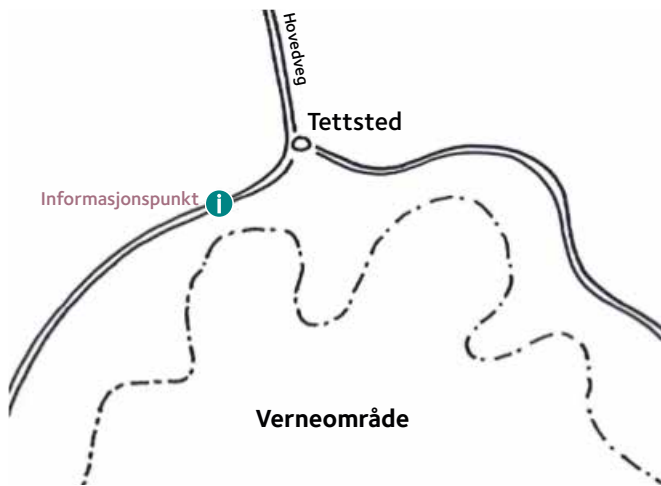
Den enkelte forvaltningsplan og besøksstrategi vil legge rammene for hva som kan være aktuelle anlegg i innfallspporten. Ett enkelt utendørs informasjonspunkt vil være riktig tilbud ved noen områder, ved andre områder vil et informasjonspunkt som viser videre til et startpunkt utgjøre innfallspporten, mens det i områder med særlig høyt besøk og høy tåleevne kan ligge til rette for å etablere et utkikkspunkt som gir et bredt tilbud til mange (se eksempler neste side).

Store verneområder som grenser til flere dalfører kan ha behov for flere innfallsporter med ulik grad av tilrettelegging og informasjon.

Etablering av en godt organisert innfallspport vil normalt involvere flere aktører enn forvaltningsmyndigheten. Toalettanlegg, turistinformasjon, matservering, kiosk, guiding og andre servicetilbud er supplerende tilbud som gjennom godt samarbeid og samordning med andre aktører vil kunne løfte opplevelsen av innfallspporten.

Tilrettelegging av innfallsporter skjer i randsonen til verneområdet, ikke innenfor vernegrensa.

Ved planlegging av innfallsporter er det viktig å se de ulike tilretteleggingstiltakene i sammenheng. Også besøksentre, eller andre steder hvor den besøkende henter informasjon på vei mot en naturopplevelse, skal analyseres. Sammenhengen eller helheten har betydning for omfang og type informasjon som gis på hvert enkelt punkt. Helhetlig planlegging sikrer også at tilbudet som gis i et hvert punkt står i forhold til forventninger som er skapt tidligere på kundereisen.

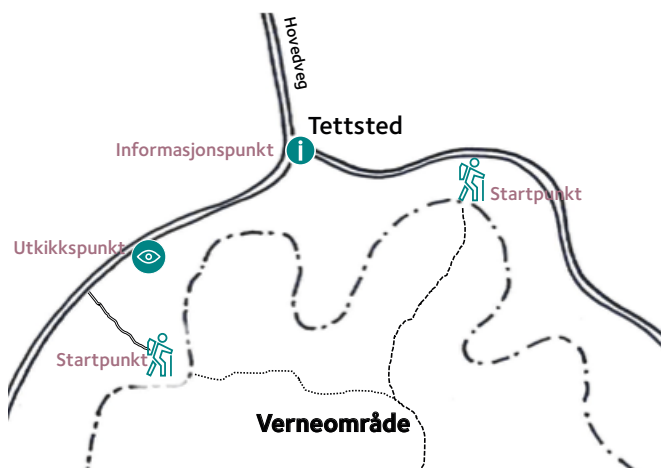
«Den sårbare attraksjonen»

Innfallsporten består av ett eller flere strategisk plasserte informasjonspunkt. Verdier, sårbarhet og betydning av å ta vare på kommuniseres. Alternative aktiviteter og naturopplevelser utenfor verneområdet markedsføres. Det vektlegges å utforme et «fotovenlig skilt» (been there). Om mulig etableres infopunktet slik at den besøkende får utsikt til verneområdet.

«Verneområdet som er særlig egnet for vandring»

Innfallsporten består av et informasjonspunkt nært annen servicevirksomhet (provisianering/utstyr). En godt forberedt besøkende ledes videre til ett eller flere startpunkt av høy kvalitet for korte eller lengre turer langs merka stier.

«Det spektakulære verneområdet som alle «må» besøke»

Innfallsporten skal håndtere et bredt spekter av brukergrupper med ulike forventninger og behov. Besøkstallene er høye. Et utkikkspunkt med bredt tilbud og god kapasitet etableres.

1.1.2 Informasjonspunkt

Informasjonspunktet har som formål å formidle helhetlig utendørs-informasjon om nasjonalparken til besøkende.

Lokalisering: Informasjonspunkt etableres på steder hvor det er naturlig å stanse. Informasjonstavler alene er sjelden en god nok grunn.

Samlokalisering med rasteplassanlegg, ved en veibom, fin utsikt, parkeringsplass eller andre serviceanlegg rettet mot veifarende bør ha prioritet. Informasjonspunktet forutsetter ikke umiddelbar nærhet til nasjonalparken. Det er informasjonsbehovet og besøksgrunnlaget som er førende for lokalisering.

Innhold/tilbud: Skilt eller tavler jf. skiltstandard. Omfang og innhold avpasses til stedet og formålet med informasjonspunktet. Dersom det ligger til rette for omfattende informasjon bør det vurderes å supplere anlegget med sitteplasser i tilknytning til skiltene. Ordna trafikale forhold for avkjøring fra hovedvei og biloppstilling forutsettes å eksistere.

Kvalitetskrav: Samlokalisering med andre aktører forutsetter at merkets visuelle profil eller budskap ikke forsimples eller framstår som utydelig. Forvaltningsmyndighetens informasjon på tavler jf. skiltstandard skal framstå som samlet, tydelig og stå adskilt fra andre avsendere. For øvrig gjelder de generelle kvalitetskravene i kapittel 2.

1.1.3 Startpunkt

Startpunktet har som formål å være et tilbud for besøkende som skal legge ut på vandring i nasjonalparken.

Lokalisering: Etableres med tilknytning til etablerte turstier som er identifisert som prioriterte i besøksstrategien til verneområdet. Dette er det naturlige utgangspunktet for besøkende som har bestemt seg for å gå tur. Normalt ligger startpunktet i enden av en blindveg som gir korteste gangavstand inn til verneområdegrensa.

Innhold/tilbud: Parkering og informasjon rettet mot turgåeren. Tavleinformasjonen følger manualens beskrivelse av innhold og er rettet mot turgåerens behov. Etablering av startpunkt forutsetter

tilvisningsskilting til startpunktet samt tydelig merking fra startpunktet og fram til tilkøpling på merket stinett iht. *Merkehåndboka*.

Kvalitetskrav: Skilting jf. skiltstandard. Parkeringsareal dimensjoneres etter undersøkelse av besøksgrunnlag og tilrettelegges slik at langtidsparkering for besøkende ikke skaper problemer. For øvrig gjelder de generelle kvalitetskravene i kapittel 2 ved utforming av anlegget.

1.1.4 Utkikkspunkt

Utkikkspunkt er forvaltningens høyeste nivå på tilrettelegging som del av en innfallspork. Med et bredt tilbud

henvender anlegget seg til alle grupper besøkende. Utkikkspunktet vil være et besøksmål i seg selv og er aktuelt for nasjonalparker eller andre verneområder med høye besøkstall, stor attraksjonskraft og nødvendig høy tålegrense.

Lokalisering: Utkikkspunkt stiller store krav til egnet tomt. Det forutsetter utsikt til nasjonalparken og skal være et egnet utgangspunkt for nærtur og opphold. Synlighet fra og nærhet til hovedveg er en forutsetning. Besøksgrunnlaget (-potensialet) forutsettes å være høyt. Lokalisering forutsetter god visuell kontakt med verneområdet men trenger ikke ha tilkøpling til stinett i selve verneområdet (jf. funksjon som startpunkt).

Innhold/tilbud: Parkeringsareal for minimum 70 biler, et bredt informasjonstilbud, oppholdssoner, gangsti (nærtursti) som tar omlag 30 minutter samt tilgang til utkikkspunkt forutsettes. Det bør ligge til rette for å drive naturveiledning med utgangspunkt i anlegget. Elementer fra designmanualen for merket Norges nasjonalparker skal implementeres i anlegget. Antall varianter og elementer tilpasses i hvert enkelt tilfelle. Anlegget skal ha tilgang til toalettfasiliteter med universell utforming og regelmessig vedlikehold. Etablering i tilknytning til eksisterende reiselivsbedrift mv. vil være særlig aktuelt.

Kvalitetskrav: Kvalitetskrav i kapittel 2 forutsettes oppfylt ved utforming av anlegget. Anlegget forutsetter en komplett prosjekteringsprosess jf. kapittel 3. Universell utforming skal omfatte et nærturstitilbud.

INFORMASJONSPUNKT

- aktuelt i tilknytning til alle nasjonalparker
- ofte i tilknytning til andre aktørers stoppesteder (rasteplasser, utsiktspunkt, ved bom, infotorg mv)
- brukergrupper; alle
- skilt og tavler (evt benker)
- informasjon/budskap avklart i en informasjonsplan
- investering: opp til 0,25 mill + årlige driftsutgifter

STARTPUNKT

- aktuelt for nasjonalparker med etablert stinett
- avklart i forvaltningsplanen
- det beste utgangspunktet for turgåeren
- ligger ofte langt unna hovedferdselsåre og er nødvendigvis ikke et attraktivt eller egnet område for opphold
- parkering og informasjon
- informasjon rettet mot turgåer
- investering: fra 0 - 1 mill + årlige driftsutgifter

UTKIKKSPUNKT

- aktuelt for nasjonalparker med høyt besøksgrunnlag og høy attraksjonsverdi
- store krav til tomt
- bredt tilbud til alle grupper av besøkende skal være en attraksjon og et besøksmål i seg selv
- visuell profilering av merket med alle elementer
- investering: fra 2 - 5 mill + driftsutgifter

1.2 Innfallsportens betydning

1.2.1 for besøkende

Mange har besøk i en nasjonalpark eller et verneområde som ett av sine mål i forbindelse med ferie og fritid, eller knyttet til skole/undervisning. Undersøkelser viser at bare et begrenset antall som besøker innfallsportene har tid, interesse eller mulighet til å gå inn i parken for å utøve tradisjonelt norsk friluftsliv. De fleste nøyer seg med å se inn i området eller rusle en kort tur i nærområdet. Å tilrettelegge for gode opplevelser ved en innfallsport er derfor viktig både for den besøkende, for forvaltningen og for lokalsamfunnene rundt verneområdene. Et besøk til en innfallsport skal gi en totalopplevelse av å være ønsket velkommen, gi påfyll av spennende kunnskap og historier, samt «en smak av villmark» uavhengig av ferdighetsnivå. Fornøyde besøkende gir naturglede, forståelse for vern og øker muligheten for gjensitter.

1.2.2 for forvaltningen

Gode innfallsporter styrker vernet, fremmer friluftsliv og kan være holdningsskapende. Innfallsporten er ofte forvaltningens viktigste møtested med brukere av området og en viktig arena for å formidle viktige budskap til brukere. Dette kan handle om alt fra å styre ferdsel vekk fra sårbare områder til å gi den besøkende en introduksjon til naturopplevelse og naturglede. Videre kan innfallsporten være et egnet sted i undervisningssammenheng, for naturveiledning/ guiding, for brukerundersøkelser, for tilrettelegging for funksjonshemmede og for å løse praktiske utfordringer knyttet til avfallshåndtering, toalett og parkering. En godt planlagt, organisert og tilrettelagt innfallsport av høy kvalitet vil bidra til respekt og omsorg for naturarven, til å forebygge/avverge brukerkonflikter og øke nasjonalparkenes omdømme og status.

1.2.3 for verdiskaping

Innfallsporter av høy kvalitet vil være et lokalt og regionalt aktivum og gode. For reiselivet vil gode innfallsporter representere et konkret og kvalitetssikret tilbud til gjester som ønsker å fylle sitt opphold i regionen med innhold og aktivitet. En god introduksjon til en nasjonalpark gir muligheter og opplevelser som gjerne innebærer gjensitter og lengre oppholdstid i regionen. For bedrifter som arbeider med natur- og kulturturisme kan en velorganisert og lett tilgjengelig innfallspott ha særlig stor betydning.

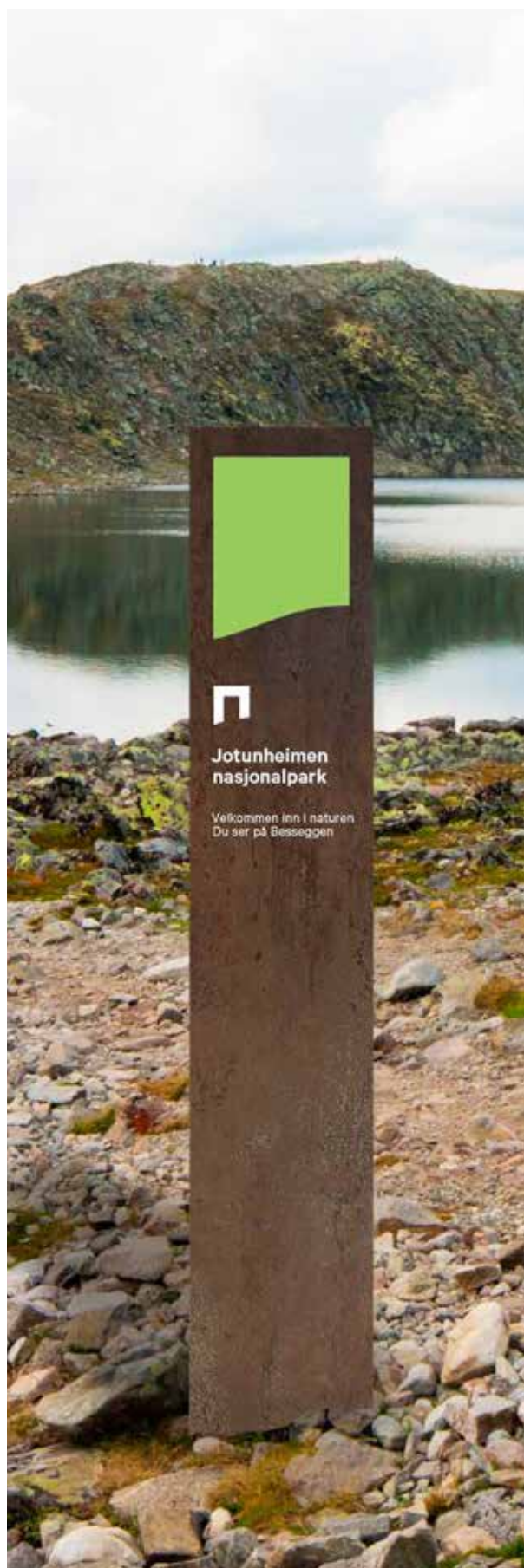
En god innfallspott vil være et egnet utgangspunkt og samlingssted for naturveiledning, og slik representere et godt tilbud til næringsaktører og skoler.

(Innfallsporter av god kvalitet og bestandighet vil over tid ha lavere vedlikeholdskostnader enn tilsvarende anlegg av lavere kvalitet.)

1.3 Forbilder og ambisjonsnivå

De fleste norske nasjonalparkene har innfallsporter hvor forvaltningen har tilrettelagt for parkering og informasjon med mer. Enkelte prosjekter har vært omfattende og har resultert i helhetlig og kvalitetssterke resultater som profilerer nasjonalparken på en god måte. Det gjenstår likevel fortsatt mye før norske nasjonalparker samlet sett framstår med en tydelig felles identitet. Alle anlegg tilknyttet norske nasjonalparker, uavhengig av om de består av en p-plass og et skilt eller er et større anlegg med mange funksjoner, bør over tid framstå med samme høye kvalitet i utforming og vedlikehold.

Sverige har ambisiøse mål for merkevarebygging og besøksforvaltning i sine nasjonalparker. Arbeidet med oppgradering av innfallsporter har vært et viktig tiltak i så måte. Blant de største anleggene er Hamra, Fulufjellet og Tyresta. Disse eksemplene kan illustrere det øvre ambisjonsnivået for anlegg ved norske nasjonalparker med stort besøkstrykk.

Illustrasjon Snøhetta

Rago, Litlverivatn fossen. Foto: Jim Kristensen

2 Retningslinjer og kvalitetskrav for utforming av innfallsporter

Under seks hovedoverskrifter er det laget kvalitetskrav som skal ligge til grunn ved planlegging og prosjektering av utkikkspunkt, startpunkt og informasjonspunkt.

Kvalitetskravene skal legges til grunn ved ombygging og opprusting av eksisterende anlegg, så vel som ved nyetableringer.

Retningslinjene for kvalitet er ikke utformet som en oppskrift som i detalj angir design, lokalisering, dimensjonering og innhold i anlegget. Hver enkelt nasjonalpark og hver enkelt plansituasjon har individuelle særtrekk som krever individuelle løsninger. Samtidig skal merkets visuelle identitet binde sammen alle aktørene under merket og gi nasjonalparkene og øvrige verneområder en felles identitet formidlet gjennom felles uttrykk i all kommunikasjon.

Alle kategorier naturvernområder er aktører under merket Norges nasjonalparker. Kvalitetskravene i kapittel 2 henvender seg spesielt til nasjonalparker men skal også ligge til grunn ved prosjektering av innfallsporter til øvrige verneområder.

Skiltprogrammet for merket Norges nasjonalparker bidrar til en felles visuell identitet for naturvernområder (Illustrasjon: Snøhetta)

2.1 Felles identitet – merket Norges nasjonalparker

Norske verneområder omfatter natur og landskap med stor variasjon. Fellesskapet, statusen som nasjonalpark/verneområde, er nødvendigvis ikke åpenbar for alle. En felles identitet skal blant annet tydeliggjøres gjennom kvalitet, bestandighet og gjenkjennbare elementer i informasjonspunkt, startpunkt eller utkikkspunkt.

MERKET FOR NORGES NASJONALPARKER SKAL INNARBEIDES I ALLE INNFALLSPORTER

Merket er en invitasjon til besøk. Den besøkende skal lære hvordan vi tar vare på naturen og får mulighet til å ta del i vernet av det ypperste vi har av natur. Det handler om omsorg for natur og besøkende. Nasjonalparkenes felles identitet og symbolverdi skal styrkes.

I en besøksreise vil en innfallsport ofte være forvaltningens siste kontaktpunkt med den besøkende på reisen mot en naturopplevelse. Utformingen av informasjonspunktet, startpunktet eller utkikkspunktet skal sørge for at den felles identiteten som merket representerer er tydelig. Det vil komme til uttrykk gjennom;

- kommunikasjon («slektskap» i innhold, budskap, språkprofil og pedagogikk i det som formidles)
- høy kvalitet på utforming
- felles visuell profil (skiltssystem)

Nettstedet; Designmanual.norgesnasjonalparker.no redegjør nærmere om konseptet samt gir føringer for bruk av logo og kommunikasjon av merket.

INNFALLSPORTER TIL NASJONALPARKER SKAL I ALLE DELER UTFORMES MED HØY KVALITET

For å tydeliggjøre betydningen av nasjonalparkene, og av hensyn til den besøkende, skal alle fysiske innretninger og tiltak utformes med høy kvalitet. Det skal settes krav til arkitektonisk kvalitet, landskapstilpasning, organisering av funksjoner, utførelse og drift/vedlikehold.

Kvalitetskravene beskrives nærmere i resten av dokumentet.

INNFALLSPORTER SKAL BÆRE PREG AV LANGSIKTIGE OG VARIGE LØSNINGER

Nasjonalparkene er evigvarende. Tilretteleggingstiltak som informasjonspunkt, startpunkt eller utkikkspunkt, skal utformes med vekt på langsiktige og varige løsninger.

Dette innebærer;

- lokalisering på steder hvor det foreligger dokumentert kunnskap om at det vil finnes et stabilt besøksgrunnlag og nødvendig tåleevne over tid
- utforming hvor det er tatt høyde for enkel tilpasning til endret bruksmønster (for eksempel bør en utvidelse av p-plass være mulig uten at øvrige funksjoner berøres eller at den positive opplevelsen av anlegget svekkes)
- bruk av kvalitetsmaterialer og byggetekniske løsninger som er tilpasset bruk, klima og drift. Lang levetid og redusert behov for vedlikehold vil gi innsparing over tid.

2.2 Nasjonalparkens egen identitet

Hver enkelt nasjonalpark byr på natur med særpreg og egenart. Disse kvalitetene skal være gjenkjennbare og tydelige i utformingen av innfallsporten.

INNFALLSPORTEN SKAL GI DEN BESØKENDE EN KLAR OPPFATNING AV FORMÅLET MED NASJONALPARKEN

Formidling av formålet med å ta vare på akkurat denne nasjonalparken skal ha fokus i prosjekteringen. Dette vil ha betydning for valg av funksjoner og organisering av innfallsporten, og ikke minst for hvilken informasjon som formidles og hvordan den integreres og presenteres i anlegget.

Informasjon og tilrettelegging for å tydeliggjøre verneformålet skal være tilpasset mål- og brukergrupper slik de er definert for den enkelte parken. Det skal etterstrebtes å være tydelig, kortfattet og positiv i presentasjonen av nasjonalparken. Stimulering til nysgjerrighet, utforskertrang og aktivitet skal prioriteres.

NASJONALPARKENS SÆRPREG OG KARAKTER SKAL PREGTE UTFORMINGA AV INNFALLSPORTEN

Naturkvalitetene, gjerne de som er uttrykt gjennom verneformålet, vil være viktige stikkord og tema for innfallsportens designprogram. I dette ligger ikke et ønske om at anlegget skal forsøke å kopiere, abstrahere eller plagiere konkrete naturtema, men at det skal finnes en gjennomtenkt ide og tanke om forholdet mellom stedet, naturen og landskapet og de bygde installasjonene i innfallsporten.

I noen tilfeller kan lokal byggeskikk (materialvalg) representere en slik tenkning. Likevel vil funksjoner som skilttavler, parkering eller installasjoner for universell tilrettelegging sjelden ha lokale forbilder i etablert lokal byggeskikk og det bør derfor være stort rom for nytenkning.

Kontrast kan være et arkitektonisk grep for å tydeliggjøre både arkitektur og natur. Det skal vises måtehold. God arkitektur skal i denne sammenhengen forsterke opplevelsen av naturen på stedet, ikke overdøve eller konkurrere om oppmerksomheten.

Det er et mål å aktivt løfte fram geologi, flora, fauna, kulturhistorie og utsiktspunkter som måtte finnes i innfallspportområdet. Utnytt mulighetene som ligger i stedets natur- og øvrige landskapsverdier for å lage en spennende besøksopplevelse!

2.3 Plassering i landskapet

Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt lokaliseres med målsetting om å utgjøre en attraktiv adkomst for den besøkende til nasjonalparken samtidig som behovet for naturinngrep blir minst mulig. Nærhet til hovedveinett, besøksentre eller annen relevant infrastruktur skal tillegges vekt.

HVER ENKELT NASJONALPARK BØR HA EN INNFALLSPORT MED RELEVANT INNHOLD

Hver enkelt nasjonalpark bør ha én tydelig og lett tilgjengelig innfallsport som på kart og i informasjonsmateriell presenteres som et tilbud til besøkende. Forvaltningsplan og besøksstrategi er bestemmende for hva innfallsporten består av.

For enkelte nasjonalparker vil innfallsporten bestå av ett eller flere informasjonspunkt i tilknytning til verneområdet, for andre nasjonalparker vil en kombinasjon av informasjonspunkt og startpunkt utgjøre innfallsporten. For noen utvalgte nasjonalparker vil innfallsporten også omfatte utkikkspunkt.

De fleste norske nasjonalparker har flere eksisterende tilbud rettet mot besøkende. En mer aktiv besøksforvaltning, samt implementering av det nye merket forutsetter at forvaltningsmyndigheten tar stilling til om eksisterende tiltak er formålstjenlig, riktig lokalisert, holder nødvendig standard, krever oppgradering eller evt. bør avvikles. I arbeidet med utforming av besøksstrategiens tiltaksplan skal det lages en prioriteringsrekkefølge for arbeid med nasjonalparkens eksisterende innfallsporter, samt gjøres vurderinger av behovet for evt nye tiltak (se Veileder for besøksforvaltning).

INNFALLSPORTER BØR LOKALISERES SLIK AT DE GIR ET GODT UTGANGSPUNKT FOR NATUROPPLEVELSE

Et viktig formål med innfallsporter er å tilby den besøkende naturopplevelse. Dette skal vektlegges ved lokalisering. En god tomt er en opplevelse i seg selv og krever lite tilrettelegging for å gi besøkende en god opplevelse.

Ofte vil lokalisering være gitt, og ikke nødvendigvis på «den mest attraktive» tomte. I slike tilfeller er det viktig å vurdere å ta i bruk mulighetene tomte likevel gir for å stimulere til naturopplevelse, -aktivitet og -interesse. En god prosjekteringsprosess (jfr kap 3) bidrar til at mulighetene blir undersøkt og drøftet.

OFFENTLIG KOMMUNIKASJON KAN PÅVIRKE PLASSERING AV INNFALLSPORT

Det skal etterstrebes å etablere innfallsporter med nærhet til offentlig kommunikasjon.

NÆRHET TIL BESØKSSENTER, HOVEDVEINETT ELLER ANNEN RELEVANT INFRASTRUKTUR ER ØNSKET

For å redusere transportbehov og reiseavstander samt styrke mulighetene for verdiskaping skal nærhet til befolkningssentra tillegges vekt. For å gi besøkende en mer komplett opplevelse, samt for å styrke driftsgrunnlaget for besøksentrene, vil det være gunstig om innfallsporten til nasjonalparken kan etableres i rimelig avstand fra senteret. Det har også betydning for slitasje som økt ferdsel kan medføre og for miljøpåvirkningene for øvrig at innfallsporten ligger nært hovedvegnett. En slik beliggenhet gir også den besøkende en mulighet til å lettere navigere langs en kundereise mellom aktørene under merket; for eksempel en reise fra et besøksenter til en nasjonalparklandsby og videre til en innfallsport.

2.4 Organisering av innfallsporten

Ved innfallsporten skal den besøkende komme i kontakt med natur, samtidig som en rekke praktiske funksjoner løses på en hensiktsmessig måte. Parkeringsareal, område for skilt og tavler, ev. bygninger mv. Hvordan tilvisning, parkering, informasjon, stier og ev. andre tilbud organiseres og bindes sammen har betydning for opplevelsen av innfallsporten og nasjonalparken.

INN FALLSPORTEN SKAL GI ET POSITIVT FØRSTEINTRYKK OG ØNSKE DEN BESØKENDE VELKOMMEN

Utforming av adkomstssone, med tydelig tilvisnings-skilting, ordnet avkjøring og parkering, er viktig for førsteinntrykket. Gjennomtenkt bruk og plassering av profilelementer (jfr skiltstandard for merket Norges nasjonalparker) kan bidra til et positivt møte med stedet.

INN FALLSPORTEN SKAL VÆRE UNIVERSELT UTFORMET

Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt skal så langt som mulig være universelt utformet og tilgjengelig for alle besøkende. Informasjon og naturformidling skal være tilrettelagt slik at funksjonsnedsettelse eller bevegelseshemning ikke er til hinder for å få en positiv opplevelse. (se også kap 4.1.9)

INN FALLSPORTEN SKAL UTFORMES SLIK AT BESØKENDE MED ULIKE FORVENTNINGER OG FORKUNNSKAPER INSPIRERES OG SITTER IGJEN MED EN POSITIV PERSONLIG OPPLEVELSE

God kunnskap om de viktigste målgruppene eller besøkskategoriene er viktig for å lage en god innfallsport. Alle besøkende skal sitte igjen med et positivt nasjonalparkminne uavhengig av om de kun besøkte området rundt informasjon-, start- eller utkikkspunktet, eller endte med å gå en lengre tur i nasjonalparken.

INN FALLSPORTEN SKAL HA ET INNHOLD SOM IVARETAR FORVALTNINGENS BEHOV I MØTET MED DEN BESØKENDE og SAMTIDIG OPPFYLLER DEN BESØKENDES FORVENTNINGER.

Hvordan den enkelte nasjonalpark kommuniseres og markedsføres til publikum på nett, i besøksentre og gjennom media, har betydning for hvilke forventninger den besøkende får. Forvaltningsmyndighet for nasjonalparken må være en aktiv bidragsyter til en kommunikasjon som bygger realistiske forventninger hos den besøkende (jfr kap om kommunikasjonsplan i Veileder besøksforvaltning). Innholdet i informasjons-, startpunkt-, og/eller utkikkspunkt må stå i forhold til budskap og målsetting i kommunikasjonsplanen.

INN FALLSPORTEN SKAL VÆRE TYDELIG OG PRECIS AVGRENSET MOT NATURTERRENG

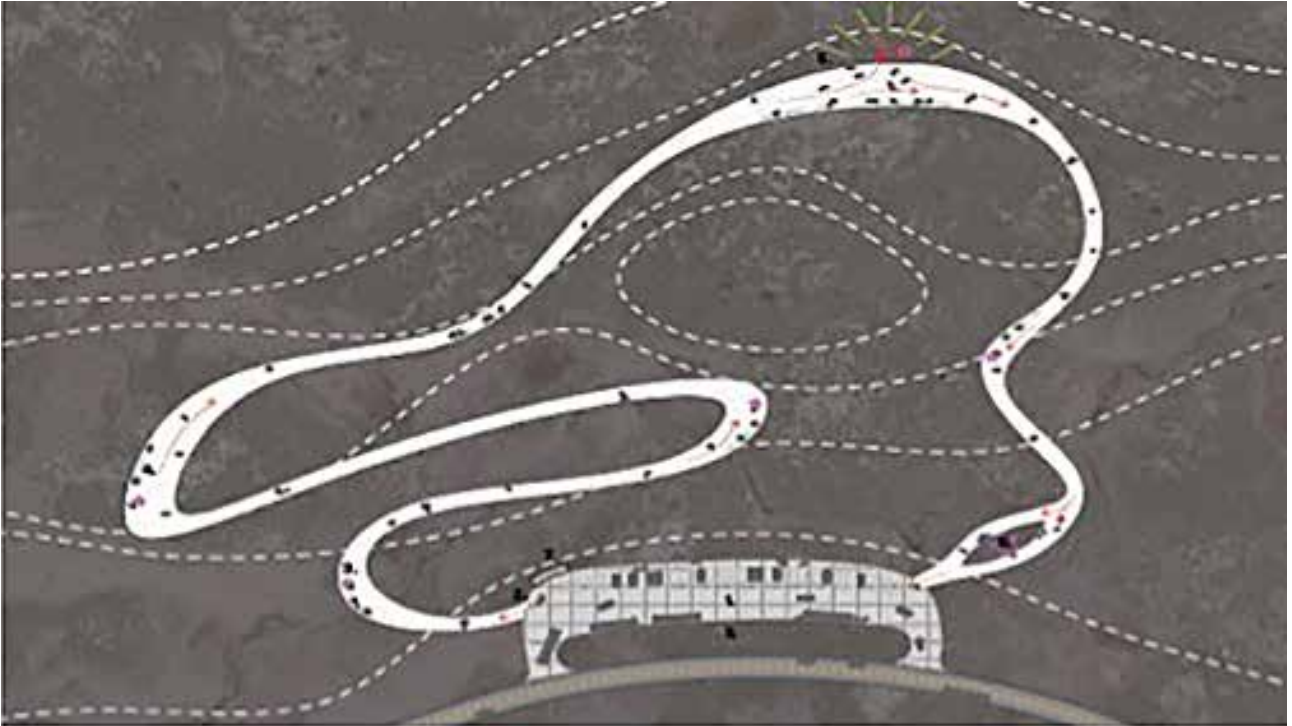
Alle bygde deler av innfallsporten skal ha en tydelig og presis avgrensning mot naturterreng/-mark. Dette gjelder parkeringsareal, stier eller soner hvor mye tråkk vil gi terrengslitasje (foran skilt/tavler mv). Presis og tydelig avgrensning mot naturmark forsterker opplevelsen av respekt for naturen.

INN FALLSPORTEN SKAL ORGANISERS SLIK AT DEN BESØKENDE LEDES PÅ EN GJENNOMTENKT MÅTE GJENNOM OMRÅDET OG UT I NATUREN

For innfallsporter med noe avstand mellom de ulike funksjonene, eller hvor terrenget er kupert og uoversiktlig, skal det legges vekt på tydelig skilting på stedet.

Som del av prosjekteringsarbeidet skal det lages en analyse som viser hvordan grupper av besøkende (jfr. målgruppe) beveger seg gjennom terrenget fra parkeringsplass og fram til nasjonalparkgrensa. Analysen vil tydeliggjøre hvor det bør gjøres tilrettelegging (merking/skilting/fjerne stier) dersom det er ønskelig å endre det naturlige/opprinnelige ferdselsmønsteret. Analysen gir også et godt utgangspunkt for å plassere inn funksjoner i logisk rekkefølge og stier på riktig sted for å gi ønsket opplevelse.

Tilfeldig plassering gir mange alternative tråkk og terrengslitasje. For tiltak hvor det påregnes mye bruk fra brukergupper med ulike behov, jfr. kategorien utkikkspunkt, er denne type analyse og stram regissering svært viktig.

Prinsippskisse for tenkning omkring kategorien «Utkikkspunkt» (Illustrasjon: Snøhetta)

2.5 Arkitektonisk uttrykk

Hvordan bygde elementer framstår har betydning for opplevelsen i møtet med nasjonalparken eller verneområdet. Dette kan dreie seg om hvordan informasjonstavler, skilt, bygninger, stier og evt. annet utstyr ved innfallsporten er plassert i terrenget og designet.

INNFALLSPORTEN SKAL PREGES AV ARKITEKTUR MED HØY KVALITET

Innfallsporter til nasjonalparker skal bygges med høyt ambisjonsnivå når det gjelder kvalitet på arkitektur, formgivning og design.

Arkitektonisk kvalitet omfatter både praktiske/ funksjonelle og kunstneriske forhold. Arkitektonisk kvalitet innebærer at form, struktur, funksjon, bygningsteknisk kvalitet, materialvalg, detaljutforming og utførelse skal stå i et bevisst forhold til omgivelsene og en tydelig arkitektonisk grunntanke.

Arkitekt/landskapsarkitekt med relevant kompetanse og erfaring skal benyttes med mindre tiltaket handler om oppgradering av et enkelt og allerede funksjonelt informasjonspunkt.

ANLEGG OG ALLE BYGDE INNRETNINGER SKAL TILPASSERES NATUR OG LANDSKAP VED DEN ENKELTE NASJONALPARK

Den arkitektoniske ideen eller grunntanken skal ta utgangspunkt i naturen på stedet og i nasjonalparken. Formålet er i første rekke å utforme et anlegg som på beste måte fremhever og tydeliggjør verneformålet eller verneverdier. Arkitekturen eller anlegget må gjerne bli en attraksjon i seg selv, men uttrykket må alltid være slik at det ikke overdøver eller svekker opplevelsen av nasjonalparken.

Noen steder kan det ligge til rette for at bygde elementer står i kontrast til omgivelsene, andre steder kan det være avgjørende å framstå avdempet og forsiktig. Bruk av lokal byggeskikk inkl. tradisjonell materialbruk kan være en mulighet, men trenger heller ikke være løsningen. I et hvert prosjekt vil det være rom for kreativitet og nytenkning.

UTFORMING AV SKILT, PLAKATER OG ANNET LØST INFORMASJONSMATERIELL SKAL FØLGE EN FELLES STANDARD FOR ALLE INNFALLSPORTER

Jf. skiltmal for Norges nasjonalparker. Skiltmalen åpner for tre ulike valg av materialer. Hvordan materialet integreres i og på bygde konstruksjoner kan variere fra innfallsport til innfallsport for å ivareta det arkitektoniske uttrykket. Krav til funksjonalitet, universell utforming og god pedagogikk skal oppfylles jf. pkt. 2.6

HELHETLIG UTTRYKK

Det arkitektoniske uttrykket skal være helhetlig. Dvs at alle bygde elementer skal ha et slektskap i materialbruk og design. Dette gjelder alle elementer, små som store, i et gitt besøkspunkt. Det er ikke et mål at det arkitektoniske uttrykket skal være likt på alle besøkspunkt.

2.6 Innhold og tilbud til den besøkende

Utkikkspunkt, startpunkt og informasjonspunkt (jf side 12) fyller ulike funksjoner og har ulikt innhold. Videre vil tomtevalg både gi muligheter og sette begrensninger i forhold til hva som er aktuelt å innpasse av tilbud til glede for den besøkende. En god planprosess vil avklare hvilke kombinasjoner av elementer som er mulige, nødvendige, riktige og ønskelige.

INFORMASJON PÅ SKILT OG TAVLER

Tilpass til mål- og målgruppe. Uteinformasjon med ulikt innhold og omfang vil inngå i alle kategorier besøkspunkt. Prinsipp om universell utforming, språkprofil og tilpasning til ulike aldre, interesser og forkunnskaper (målgrupper) skal være gjennomgående. Dette gjelder all informasjon på skilt og tavler (både veivisende, veiledende og fordypende).

Språkprofil. Det skal vektlegges en imøtekomende tone overfor brukeren, som på flere språk ønskes velkommen inn i nasjonalparken. Når de besøkende møtes på sitt eget språk eller ett de forstår er dette svært positivt. I tillegg skal formaninger, påbud eller forbud formuleres på en slik måte at den enkelte

ansvarliggjøres for sin atferd og ferdsel i området. Det er på denne måten den enkelte kan «ta del i vernet» ved å utvise aktsomhet og respekt for naturen og verneverdiene.

Design jf. rammene satt i skiltprogram for Norges nasjonalparker. Utforming av tavler og skilt ligger fast, mens materialvalg kan variere.

Vis måtehold! Det finnes et metningspunkt for hva besøkende kan ta inn av informasjon. Like viktig er det å huske at det finnes et metningspunkt for hva en innfallsport kan romme før det visuelle inntrykket blir uryddig og forvirrende. All informasjon skal ha en mening og være nødvendig.

Inspirer til aktivitet! Det er et overordnet mål at informasjonen skal inspirere til aktivitet, naturglede, naturopplevelse og god adferd.

Andre aktører sitt informasjons- eller skiltbehov. Det er en forutsetning at forvaltningens budskap framstår som tydelig og klar. I de fleste plansituasjoner vil det være flere aktører som har relevant informasjon til den besøkende. For å unngå visuelt uryddig og konkurrerende skilting bør det søkes samarbeid med sikte på å finne gode løsninger.

Det bør være en samordning med lokal turistnæring om informasjon om andre service og besøksmål i nærområdet.

NATURVEILEDNING

Bemannet. Innfallsporter vil kunne være sentrale utgangspunkt for bemannet naturveiledning og det bør legges til rette for denne aktiviteten på beste måte. En naturlig samlings- eller oppstillingsplass bør markeres dersom forholdene ligger til rette for det. Det er også naturlig å tenke nærhet til besøkssentre med tilbud om naturveiledning.

Ubemannet. Annen naturveiledning i innfallsporten kan ved behov tilrettelegges med faste skilt. Der det ligger til rette for det kan det være aktuelt å anlegge en kort natursti i nærområdet.

PARKERINGSAREAL SKAL LOKALISERES OG UTFORMES SLIK AT DET VISUELLE INNTRYKKET BLIR MINST MULIG DOMINERENDE

Ordnet adkomst og tilgjengelighet er en forutsetning. Parkeringsarealet bør dimensjoneres fornuftig og gjerne brytes opp i delområder for å unngå større terrenginngrep og dempe det visuelle uttrykket. Parkeringsareal som skal vinterbrøytes må ha et toppdekke og areal for snøopplag som er tilpasset situasjonen. Informasjon, opphold, eller andre tilbud bør ligge i noe avstand til parkeringsarealet (skilles fra hverandre)

RAST OG OPPHOLDSSONE I TILKNYTNING TIL INNFALLSPORTEN

En tydelig invitasjon til rast og opphold vil oppleves positivt av den besøkende. I noen tilfeller vil stedet ha tilstrekkelig med naturlige sitteplasser eller soner, i andre tilfeller kan det være aktuelt å innpasse utemøbler på utvalgte steder.

SØPPELHÅNTERING

Prinsippet om å ta med eget søppel tilbake til egnet sted for håndtering vil være overordnet. For innfallsporter som er samlokalisert med virksomhet som tilbyr salg av mat og kioskvarer, eller med rasteplass ved hovedveg, kan søppelhåndtering med integrering av søppeldunk/container i anlegget være aktuelt. Driftsansvaret vil i slike tilfeller normalt tilligge andre aktører enn forvaltningsmyndigheten. Ansvar skal avtales.

VED UTKIKKSPUNKT SKAL DET OPPLYES OM TILGANG TIL TOALETT

Utkikkspunkt med bredt tilbud innebærer at den besøkende vil oppholde seg på stedet over tid. I tilknytning til slike anlegg må det være avklart tilgang til toalett. Primært bør dette skje i tilknytning til annen servicevirksomhet. Avtale må skrives og godt vedlikehold sikres.

SAMORDNING OG SAMARBEID MED ANDRE AKTØRER

I planleggingsfasen bør andre aktørers behov utredes og avklares. Feks oppstilling/samlingsplass/ utgangspunkt for guida turer, skole/undervisning, landbruk (dyr på beite og sanking), jaktutøvelse etc. Dette betyr nødvendigvis ikke at det er riktig, mulig eller ønskelig å integrere andres funksjoner i et tiltak som forvaltningen er eier og ansvarlig for. Samordning og avklaring gjøres primært for unngå konflikter, diskusjoner eller annen uklarhet etter at tiltaket er gjennomført. Videre vil en avklaringsprosess kunne bidra til løsninger som gagnar flere aktører, gi muligheter for samfinansiering, synergieffekter for lokalt reiseliv og helhetlige estetiske grep til det beste for naturen.

I tilfeller hvor det inngås samarbeid skal verneområdestyret inngå skriftlige avtaler som avklarer ansvarsforhold og plikter mellom partene.

Dovre nasjonalpark. Foto: Otto Lund

3 Sjekkliste ved prosjektering av innfallsporter

Om sjekklisten:

Etablering av en ny innfallsporst vil være et forvaltningstiltak og skal være i tråd med forvaltningsplanen for verneområdet. Forvaltningsmyndigheten vil stå ansvarlig for finansiering, avklaring mot aktører, grunneiere, rettighetshavere og kommunal planmyndighet samt for gjennomføring, drift og forvaltning.

Etablering av innfallsporter innebærer at forvaltningsmyndigheten påtar seg et forpliktende og langsiktig ansvar for drift og vedlikehold. Prosjekteringsprosessen skal sikre at forpliktelsene er tilstrekkelig utredet og forankret. Arbeidet fra ide til drift kan deles inn i seks faser eller steg:

1. Avklare rammer (vedtak i verneområdestyret om oppstart)
2. Analyse/mulighetsstudie
3. Forprosjekt
4. Detaljprosjekt
5. Bygging
6. Skjøtsel/drift/vedlikehold (forvaltning)

Til støtte for prosjektleder er det utarbeidet en sjekkliste som viser trinn og aktiviteter i en tenkt prosjekteringsoppgave. Det er ønskelig at det for alle tiltak som krever prosjektering med tilhørende tegningsgrunnlag lages en prosjektorganisasjon og at sjekklisten brukes aktivt i gjennomføringen av arbeidet. Omfanget av arbeid for å løse de enkelte oppgavene vil variere alt etter hvor omfattende tiltaket er.

En enkelt oppgradering av et eksisterende informasjonspunkt med skilt/tavler etter skiltsystemet vil kreve en mindre omfattende prosess enn prosjektering av et fullskala utkikkspunkt.

Uavhengig av hvor kompleks plansituasjonen er så vil sjekklisten være et relevant arbeidsverktøy for å påse at nødvendige avklaringer og gjeldende kvalitetskrav er ivaretatt.

Fase 1: Avklare rammer

Ansvarlig: Forvaltningsmyndigheten v/ verneområdestyret

Utførende: Nasjonalpark-/verneområdeforvalter (prosjektleder)

Aktører: Verneområdestyret og Miljødirektoratet

Fase 1 tar utgangspunkt i at det er laget en besøksstrategi for nasjonalparken som konkluderer med innfallsport som et prioritert tiltak. Med utgangspunkt i denne lages en prosjekt- og gjennomføringsplan som forankres hos relevante aktører. Det etableres en prosjektorganisasjon.	
Oppgave	
Utgangspunkt: Det eksisterer en besøksstrategi som del av forvaltnings- og tiltaksplanen for nasjonalparken	Resultatene fra brukerundersøkelser, sårbarhetsanalyse, reiselivsanalyse viser at det er behov for oppgradering eller nyetablering av innfallsport.
Avklare interne ressurser	Sette av nødvendig tid til prosjektledelse og oppfølging. Funksjon som ansvarlig prosjektleder skal ivaretas av nasjonalparkforvalter. Prosjektet kan ikke som helhet settes ut til ekstern innleid konsulent.
Lover/forskrifter/normer/finansiering	Skaffe oversikt over regelverk som berøres, kvalitetsstandarder som skal ligge til grunn (jf. retningslinjer), samt aktuell finansiering (statlig + ev. annen finansiering).
Konkretisere og detaljere rammene for tiltaket	Skal inneholde en kort og foreløpig beskrivelse av: <ol style="list-style-type: none"> 1. formål med tiltaket (bedre vern og opplevelser) 2. aktuell lokalisering 3. brukergrupper/besøksstall 4. dimensjonering (minimum) 5. funksjoner (kategori tiltak jfr kap 1) 6. hvem som må involveres
Avklare prosjektorganisasjonen	Avklare roller og mandat samt behov for involvering og forankring mv; <ul style="list-style-type: none"> - prosjektleder (verneområdeforvalter) - styringsgruppe/prosjektgruppe
Skrive prosjektplan (grunnlag for å melde inn behov for prosjekteringsmidler)	Med prosjektorganisasjonen på plass kompletteres prosjektplanen med gjennomføringsplan som konkretiserer og tidfester deloppgaver fram til ferdig bygget tiltak og drift. Behov for ekstern kompetanse (konsulentbistand) samt prosjekteringskostnader avklares.
Utarbeide oppdragsbeskrivelse for mulighetsstudie jf. fase 2	For alle tiltak vil det finnes alternative løsninger. En mulighetsstudie har som formål å på en strukturert måte skissere alternativer og vurdere de opp mot hverandre. Det være seg alternativ lokalisering eller alternative løsninger på hver enkelt tomt. En oppdragsbeskrivelse for utarbeidelse av mulighetsstudie, settes opp. Det besluttes hvordan konsulent skal innhentes.
Grunneier/rettighetshaver orienteres	Grunneiere og rettighetshavere på arealer som omfattes av mulighetsstudien skal orienteres i forkant av at arbeid med studien påbegynnes.
Forankring og beslutninger	Godkjennes av verneområdestyret og kvalitetssikres av Miljødirektoratet før ekstern kompetanse leies inn.

Fase 2: Mulighetsstudie

Ansvarlig: Prosjektleder

Utførende: Konsulent (med relevant arkitekt- /landskapsarkitektkompetanse)

Aktører: Nasjonalparkstyret og Miljødirektoratet

Fase 2 gjennomføres for å avklare tomtevalg og innhold i tiltak hvor det foreligger alternativer. Arbeidet forutsetter innleid prosjekteringskompetanse (landskapsarkitekt/arkitekt) dersom prosjektorganisasjonen ikke allerede har slik kompetanse. Fase 2 skal ende opp i en oppdragsbeskrivelse for forprosjekt.

Oppgave	
Kartlegging/registrering av aktuell tomt eller tomter	Sammenstilling og supplering av nødvendig grunnlagsinformasjon for analysen. Naturgrunnlag, landskapskvaliteter og ev. eksisterende anlegg. Omfang og detaljeringsgrad spesifiseres i oppdragsbeskrivelsen.
Foreløpig delfunksjonsprogram	Konkretisering av funksjonene tiltaket skal omfatte for å oppnå ønsket besøksstrategisk mål. (skille mellom <u>må</u> og <u>kan</u> funksjoner)
Tekniske løsninger	Generelle prinsipper for tekniske og bygningsmessige løsninger.
Lover, forskrifter og normer	Konkretisere behov for formelle avklaringer, avtaler og/eller søknader hvert alternativ innebærer. (Kjøp/leie av grunn, planprosess iht. planloven (Krav om reg- /bebyggelsesplan?))
Skissering av mulige løsninger med gitt lokalisering eller lokaliseringer (der det finnes flere alternativer)	Fokus på organisering av innfallsporren i landskapet. Min tre grovskisser hvor funksjonene innpasses på alternative måter for å belyse hvordan de naturlige forutsetningen på stedet kan utnyttes best mulig. Muligheter og begrensninger mht. å oppfylle kvalitetskravene i kapittel 3 skal analyseres for hvert alternativ og gir grunnlag for å lage en anbefaling.
Forankring fase 2	Mulighetsstudien behandles i verneområdestyret og det fattes vedtak om at prosjektleder kan iverksette utarbeidelse av oppdragsbeskrivelse forprosjekt og utlyse konkurranse. Tomtevalg og rammer for innhold er avklart.
Konkurransesgrunnlag for valg av konsulent til forprosjekt (og deltalprosjekt)	Oppdragsbeskrivelse med tydelige vilkår. Hvilke dokumenter skal utarbeides, kompetansekrav, relevant erfaring mv. Avklar rolle og samarbeidsform mellom konsulent og oppdragsgiver/prosjektgruppe. Kvalitetssikres av Miljødirektoratet. Viktig kvalifikasjonskrav at konsulent har nødvendig lokal/sentral godkjenning i forhold til tiltaksklasse. Dvs kan stå som ansvarlig søker.

Fase 3: Forprosjekt

Ansvarlig: Prosjektleder

Utførende: Konsulent

Fase 3 består i at konsulent utarbeider et konkret og realiserbart planforslag inkl. kostnadskalkyle (kun arbeidstegninger gjenstår etter dette)	
Oppgave	
Plankart	Oversiktsplan 1:500 som viser organisering
Planbeskrivelse	Skal begrunne løsningen i forhold til: <ol style="list-style-type: none"> 1. Overordnet arkitektonisk ide 2. Hensyn til verneverdiene i verneområdet 3. Hensyn til besøkende 4. Landskapstilpasning 5. Logisk organisering av funksjoner 6. Masseregnskap (massebalanse) 7. Minimalisere inngrep i naturlandskap
Kostnader	Kalkyle (byggekostnader samt driftsbudsjett)
Designprogram	Materialbruk, formspråk og design (helhet)
Forankring fase 3	Forprosjekt behandles av verneområdestyret og kvalitetssikres i Miljødirektoratet. Det utarbeides en detaljert beskrivelse av forhold som ønskes omarbeidet/korrigert i fase 4 Verneområdestyret vedtar å slutføre prosjektet.

Fase 4: Detaljprosjekt

Ansvarlig: Prosjektleder

Utførende: Konsulent

Fase 4 består i at konsulent foretar ønska justeringer og utarbeider byggetegninger inkl. komplett sett av anbudsdokumenter.	
Oppgave	
Detaljplan	M 1:100
Arbeidstegninger	M 1:20 (for detaljer) Beskrivelse av tekniske løsninger/konstruksjonstegninger, materialer, materialliste, farger, fundamentering, etc
Stikningsplan	
Revegetering	Beskrivelse av løsning/metode m bruk av stedegent plantemateriale
Skjøtselsplan (driftsplan)	Vilkår/krav og rutiner for oppfølging. Utkast til avtaledokument inkl. sjekkliste utarbeides.
Anbudsdokumenter	(viktig at disse blir kontrollert (sidemannskontroll))
Oppsett evaluering av anbud	(hvordan vekte forholdet kvalitet/pris)
Kontraktsforslag entreprenør	
Forankring fase 4	Detaljplan og anbudsdokumenter vedtas av verneområdestyret (kvalitetssikres i Miljødirektoratet). NB. Verneområdestyret skal påse at byggeperioden defineres klart og tar hensyn til bruker og verneverdier.

Fase 5: Bygging (anleggsfase)

Ansvarlig: Byggeleder (ev. prosjektleder dersom slik kompetanse)

Utførende: Entreprenør

Fase 5 løses av byggeleder og entreprenør som ferdigstiller innfallsporten	
Oppgave	
Engasjere byggeleder	Byggeleder engasjeres. Ved mer kompliserte byggeprosjekter kan dette være en oppgave som krever ekstern kompetanse. Byggeleder påser at entreprenør leverer den kvaliteten som er beskrevet i detaljprosjektet, og til riktig tid.
Utstikking	Prosjektleder og prosjekterende ark/landskapsarkitekt skal delta sammen med entreprenør (felles forståelse for detaljer/hensyn, samt avklare ev. detaljusteringer i forhold til planen. Revisjon av arbeidstegninger ved behov)
Bygging	
Ferdigbefaring	Befaring der oppdragsgiver godkjenner at anlegget er ferdigstilt i henhold til kontrakt og tegninger. Mangler eller feil protokollføres og avtale om retting signeres på stedet. Dersom oppretting gjennomføres skal det gjennomføres en ny ferdigbefaring hvor oppdragsgiver overtar anlegget.
Skjøtselsbefaringer (Forutsatt at det i kontrakten med entreprenør er tatt inn et punkt om garantiperiode og ev. skjøtsel. Dette kan være aktuelt dersom tiltaket omfatter revegetering eller planting hvor sluttresultatet ikke kan dokumenteres før etter noe tid)	2 skjøtselsbefaringer pr vekstsesong i garantitida (entreprenør og oppdragsgiver)
Garantibefaring	Garantitid kan være 3 eller 5 år avhengig av type kontrakt (jf.Norsk standard) (entreprenør sitt ansvar opphører ved denne befarings og verneområdestyret overtar det fulle ansvaret)

Fase 6: Skjøtsel / drift / vedlikehold

Ansvarlig: Verneområdestyret

Oppgave	
Drift / skjøtsel	Oppfølging iht. driftsplan (del av tiltaksplanen i forvaltningsplanen for verneområdet)

Reisa, Nordkalottleden. Foto: Halti Nasjonalparksenter

4 Utdypende tekst

Prosjektplan

Prosjektplanen vil være prosjektleders viktigste styringsredskap. Planen oppdateres fortløpende i prosessen. Prosjektplanen skal som minimum inneholde følgende hovedpunkter:

- Prosjektbeskrivelse
- Organisering
- Budsjett
- Gjennomføringsplan (jf. kap 3)

Mulighetsstudie

Et tiltak formulert med grunnlag i besøksstrategi eller forvaltningsplan vil normalt kunne løses på flere måter. En mulighetsstudie er en objektiv, analytisk og faglig studie av mulige løsninger mht. til tomtevalg og/ eller organisering av innfallsporsten for å oppnå ønsket formål.

En slik studie har to formål:

- å gi forvaltningsmyndigheten et godt beslutningsgrunnlag for å velge en tomt eller løsning som på beste måte ivaretar hensynet til den besøkende og naturvernet.
- å framskaffe nødvendig grunnlagsdokumentasjon for oppstart av for- og detaljprosjekt.

Mulighetsstudie, også kalt skisseprosjekt, klargjør muligheter og begrensninger ved ulike valg.

Potensialet for å ivareta de seks kvalitetskravene i kapittel 2 skal vurderes/sammenlignes.

En mulighetsstudie for tiltak hvor bygde innretninger skal plasseres i landskapet forutsetter feltarbeid og landskapsarkitekt- eller arkitektfaglig bistand. Tavler, parkering samt opparbeiding av sti eller oppholdssoner er eksempler på bygde innretninger.

Forprosjekt og detaljprosjekt

I disse fasene lages tegningsgrunnlaget og beskrivelsene som skal ligge til grunn for bygging av anlegget. Forprosjektperioden føres fram til et nivå hvor verneområdestyret kan ta stilling til et kostnadsoverslag før detaljprosjekteringen (utarbeidelse av arbeidstegninger) iverksettes. På denne måten åpnes det for at prosjektet kan justeres og at det ikke tegnes ut arbeidstegninger som ikke kommer til nytte. Detaljprosjekteringsfasen avsluttes med utarbeidelse av et komplett tilbudsgrunnlag til bruk i anbudskonkurranse for å engasjere entreprenør til byggefasen.

Finansiering

Ved oppgradering av forvaltningens eksisterende anlegg samt for ev. nyanlegg vil tiltaksmidler fra Miljødirektoratet utgjøre deler av, eller hele, finansieringen. Innmelding av behov og tildeling gjøres over to tildelingsrunder (min to år). Ved innmelding av behov stilles det krav om dokumentasjon som viser at kvalitetskravene i kapittel 2 og 3 er ivaretatt. Dette gjelder også for tiltak hvor andre aktører går inn med midler. (Dokumentasjonskrav gjelder ikke ved innmelding av behov for ordinært vedlikehold.)

1. tildeling; Midler til prosjektering

Dokumentasjonskrav; – henvisning til tiltak i besøksstrategi eller forvaltningsplan – prosjektplan jf ...

2. tildeling; Midler til bygging

Dokumentasjonskrav; – detaljtegninger med tilhørende beskrivelse og kostnadsoverslag

Kostnadsoverslag og budsjettering

Et kostnadsoverslag skal inneholde følgende hovedposter;

	POST	
1	Administrasjon	Oppmåling/kartgrunnlag, ev. tomtekjøp, byggesaksgebyr mv. (møtekostnader og lønn prosjektleder dekkes over ord. driftsbudsjett)
2	Prosjekteringskostnad	Konsulentkostnader. Dvs bistand fra skisseprosjekt til ferdige byggetegninger (anbudsdokumenter). (1. tildeling inkl andel av post 4)
3	Byggekostnad/Entreprenøskostnad	Rigg, materialer, transport og arbeidspenger. (2. tildeling inkl andel av post 4)
4	Uforutsett	25% av postene 2 og 3.
5	Prosjektkostnad	Totalkostnad for tiltaket (sum post 1 – 4)
6	Driftskostnad	Årlige driftsutgifter jfr driftsplan. Tomteleie, evt vedlikehold/ettersyn av installasjoner (søppel/toalett), skjøtsel mv.

Et første kostnadsoverslag må baseres på erfaringspriser fra lignende tiltak. Verneområdeloggen til SNO inneholder informasjon om gjennomførte tilretteleggingstiltak og vil være en viktig kilde. Erfaringsvis kan post 2, Prosjekteringskostnader, anslagsvis utgjøre fra 5 - 10 % av byggekostnad.

Offentlig anskaffelse av konsulenttjenester og/eller entreprenør

Prosjektering av innfallsporter av ulike størrelse og ulikt omfang forutsetter bred kompetanse. Innad i forvaltninga finnes betydelig erfaringskunnskap og kompetanse om tekniske løsninger som fungerer, enten det gjelder fundamentering eller hvilken varighet ulike typer materialer har. Denne kunnskapen er det viktig å nyttiggjøre seg. Formgivning og innpassing av bygde elementer i landskapet krever egen fagkompetanse. For å oppnå ønsket kvalitet er det ønskelig at det både i små og større prosjekter brukes kompetanse som sikrer god design og landskapstilpasning. Med mindre prosjektleder har denne kompetansen bør den leies inn. Omfanget vil variere fra noen få timer på enkle prosjekter, til mer omfattende tjenestekjøp ved større prosjekteringsoppgaver. Ved slike anskaffelser er det viktig at verneområdeforvalter (prosjektleder) formulerer oppdragsbeskrivelsen og kvalifikasjonskravene svært presist.

Totalentreprise, et samlet kjøp av tjenester fra mulighetsstudie og fram til ferdig prosjektert og bygget tiltak, vil ikke være egnet. Det normale vil være kjøp av konsulentbistand for å prosjektere tiltaket, og deretter kjøp av entreprenørtjenester for å bygge.

Regelverk for offentlige anskaffelser må overholdes. Avhengig av oppdragets innhold og størrelse (jf. terskelverdi) velges riktig konkurranseform. Direktoratet for forvaltning og IKT har nettsider som gir god veiledning. Her finnes også statens standardavtaler (kontraktsmaler) som vil være til hjelp i arbeidet. Se <http://www.difi.no/veiledning/offentlige-anskaffelser>

Verneområdeforvalter (prosjektgruppe) vil som oppdragsgiver være ansvarlig for utforming av konkurransegrunnlaget og konkurranse gjennomføring ved kjøp av prosjekteringsbistand. Dette arbeidet krever nøyaktighet og det er viktig å avsettes tilstrekkelig tid til et grundig arbeid inkl sidemannskontroll (at materialet gjennomgås av andre.)

Bistand til utforming av konkurransegrunnlag (anbudsdokumenter) for bygging av anlegget vil kunne legges inn som en av flere leveranser i prosjekteringsoppdraget.

Før et anbud legges ut på Doffin skal verneområdeforvalter avklare med lokalt SNO om de har kapasitet eller mulighet til å gjennomføre deler eller hele tiltaket iht. prosjektplanen.

Byggesak/planavklaring (Plan- og bygningsloven)

Innfallsporten skal ligge nært verneområdegrensa, eller med god kontakt til verneområdet. Bygde anlegg som parkering og annen tilrettelegging av et visst omfang vil av hensyn til vernebestemmelsene ikke kunne realiseres innenfor vernegrensa. Planprosessen for innfallsporter skal gjennomføres i henhold til de krav som stilles i Plan og bygningsloven og forutsetter

nødvendige avtaler, samarbeid og godkjenning fra grunneier og kommunen som planmyndighet.

Kontakt kommunen så snart lokalisering av tiltaket er avklart (tidligst mulig). Undersøk om tiltaket krever byggetillatelse og for øvrig hvilke dokumentasjonskrav som forutsetter sentral godkjenning.

To-trinnsøknad kan være gunstig. Dette innebærer at det så snart prosjekteringen har nådd et gitt nivå (ved avsluttet forprosjekt) søkes om rammetillatelse. Når detaljprosjekteringen er ferdig og entreprenør er engasjert søkes igangsettingstillatelse. På denne måten vil tiden mellom anbudsåpning og byggestart reduseres.

Avtalegrunnlag

Forvaltningsmyndigheten vil stå som eier og være ansvarlig for tiltak finansiert med statlige midler. Tilrettelegging og drift av innfallsporter vil normalt involvere flere aktører. Avklart eierskap og ansvar er viktig for sikre at kvalitetskravene og tilbud til den besøkende opprettholdes også i en driftsfase. Avklaring skjer gjennom formaliserte avtaler mellom forvaltningsmyndigheten og den enkelte aktør.

- avtale om leie/tilgang til tomt
- standard samarbeidsavtale (for eksempel tilgang til toalett etc)
- avtale drift/vedlikehold/ettersyn

Universell utforming

Tilrettelegging skal utformes slik at tilgjengeligheten blir best mulig. Alle bør ha likeverdig tilgang til informasjon om verneområdene.

Ved universell utforming av innfallsporter er det viktig å ha en helhetlig tilnærming og et bevisst forhold til formålet om tilgjengelighet, aktivitet, deltakelse og naturopplevelser for alle. Dette innebærer en balansegang mellom å tilrettelegge for alle eller bare for noen, ivareta kravet om vern og verneformål, og det stiller ekstra krav til helhetstenkning.

Følgende elementer vil være særlig sentrale:

- Parkering (merking, underlag, helling)
- Informasjonstavle (høyde, lesbarhet)
- Gang- og turvei (ledelinjer, underlag, helling, bredde, hvileplasser)
- Toalett og omkledeingsrom
- Hvile-/rasteplasser (gapahuk, utemøbler, avfallsbeholder)

Kravene til universell utforming skal imidlertid balanseres mot kravene om minst mulig inngrep i landskap og naturmiljø. Når kryssende hensyn gjør at krav til universell utforming ikke fullt ut kan tilfredsstilles, skal kravene til økt tilgjengelighet likevel ivaretas så langt praktisk mulig.

For at en atkomstzone skal godkjennes som tilrettelagt for funksjonshemmede (vist på skilt, kart, brosjyrer med mer), må som et minimum parkering og informasjonspunkt tilfredsstille kravene i kapittel 8 i *Norsk Standard for universell utforming av opparbeidete uteområder*. Hvis atkomstsonen innbyr til opphold og aktivitet må i tillegg området ha et toalett som tilfredsstiller kravene i standarden.

I malen er universell utforming delt inn i tre ulike grader. Det må ut fra områdets bruk, tilgjengelighet og naturgitte forhold vurderes hvilke av de tre alternativene som er aktuelle å bruke.

5 Litteratur

Naturvårdsverket, 2015: Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Rapport 6656.

Naturvårdsverket, juni 2007; Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning.

DN-håndbok 17-2001 «Områdevern og forvaltning»

DN-håndbok 27-2006 «Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv»

Snøhetta 2014: Merkestrategi for Norges nasjonalparker

Merkehåndboka <http://www.merkehandboka.no/merkehandboka/>

Miljødirektoratet, 2015; Veileder for besøksforvaltning Miljødirektoratet, 2015; Veileder for brukerundersøkelser

Miljødirektoratet 2015: Malverk for merket norges nasjonalparker; Skiltssystem og designmanual. norgesnasjonalparker.no

Miljødirektoratet

Telefon: 03400/73 58 05 00 | **Faks:** 73 58 05 01

E-post: post@miljodir.no

Nett: www.miljodirektoratet.no

Post: Postboks 5672 Torgarden, 7485 Trondheim

Besøksadresse Trondheim: Brattørkaia 15, 7010 Trondheim

Besøksadresse Oslo: Grensesvingen 7, 0661 Oslo

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Vi er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet og har mer enn 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved Statens naturoppsyn (SNO) sine mer enn 60 lokalkontor.

Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptre selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring. Våre viktigste funksjoner er at vi skaffer og formidler miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid.